

Feest! en Brabant 900

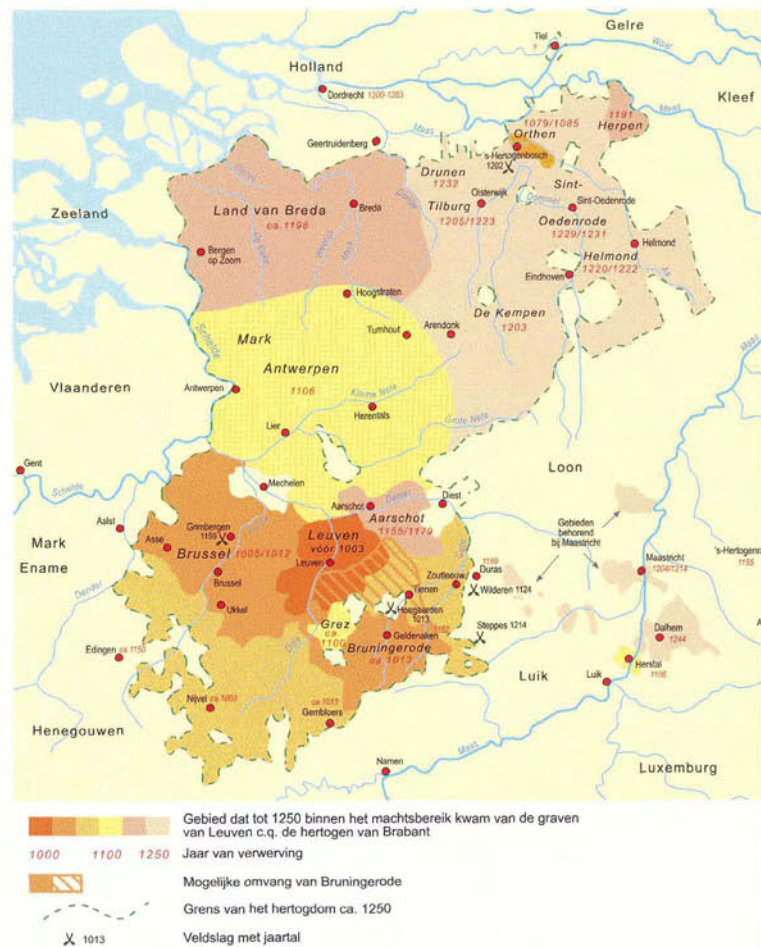
Open Monumentendag van dit jaar heeft als thema feest! Op 9 september organiseert een groot aantal instellingen een diversiteit aan activiteiten onder het motto 'Open Monumentendag is in 's-Hertogenbosch altijd een feest!' *Bosche Bladen* komt daarom met een extra dik themanummer uit met zeer gevarieerde artikelen over feestelijke onderwerpen. Een bijzondere plaats is ingeruimd voor twee artikelen van Belgische archivariissen naar aanleiding van de viering van 'Brabant 900' in Den Bosch. In deze inleiding gaan we kort in op de aanleiding van het feest van negen eeuwen Brabant: 13 mei 1106.

Vanwege de negen Brabantse eeuwen heeft *De Boschboom* besloten om contact te leggen met drie kleine Belgische steden uit het hertogdom: Hoogstraten, Lier en Herentals. De archivariissen van die plaatsen is gevraagd om in een artikel mogelijke, historische relaties tussen hun stad en 's-Hertogenbosch te onderzoeken. In dit nummer vindt u de bijdragen uit Herentals en Lier. Op 12 september zullen de archivariissen te gast zijn in de Verkade-fabriek en vertellen over wat, net als in Den Bosch, het fraaiste monument van hun stad is: de oude, grote kerk, respectievelijk de Catharina, de Gumaris en de Waldetrudis.

Deze en andere activiteiten vinden dus plaats naar aanleiding van het begin van het hertogdom Brabant in 1106. 'Negen eeuwen geleden, op 13 mei van het jaar 1106, werd aan de graaf van Leuven, de hertogstijl verleend. Hij en zijn nazaten maakten daarvan gebruik om hun macht en hun grondgebied te vergroten. Uiteindelijk ontstond zo het hertogdom Brabant, een van de toonaangevende gewesten van de Nederlanden. Het omvatte de huidige provincies Noord-Brabant, Antwerpen, Vlaams-Brabant, Waals-Brabant en het hoofdstedelijk gewest Brussel.' Deze tekst uit de folder van Brabant 900 over het 'geboortjaar' van Brabant behoeft enige toelichting.

Hertog van Lotharingen

Een hertog is oorspronkelijk een militair toezicht- houder over een bepaald gebied namens de koning van het Duitse Rijk. Het hertogdom Neder-Lotharingen was in 959 ontstaan na de verdeling van Lotharingen en omvatte globaal het gebied tussen Schelde, Rijn en Moezel. Na de dood van hertog Godfried van Bouillon in 1100 was de benoeming van een nieuwe hertog van (Neder-)Lotharingen onderdeel geworden van de strijd tussen koning Hendrik IV en zijn zoon Hendrik V. Graaf Hendrik I van Limburg kreeg in 1101 de titel van Hendrik IV terwijl zijn rivaal Godfried van Leuven in 1106 door Hendrik V de titel werd verleend. Beide families bleven vasthouden aan de hun verleende hertogstijl van Neder-Lotharingen waarbij de Leuvense

De kaart toont de gebiedsuitbreiding van de graven van Leuven vanaf ca. 1000 tot ca. 1250. Orthen ligt geïsoleerd en veraf in het noorden. (Tekening: Thor Smits).

dynastie uiteindelijk aan het langste eind trok. De graven van Leuven hadden vanaf circa 1000 rond Leuven, de oorspronkelijke kern, en Brussel, gelegen in de Karolingische gouw Brabant, een kleine machtsbasis gevormd. Een belangrijk gevolg van de benoeming van graaf Godfried van Leuven (1095-1139) tot hertog van (Neder-)Lotharingen in

1106 is de gelijktijdige vergroting van zijn grondgebied met het markgraafschap Antwerpen. Hoewel dit minder groot was dan aanvankelijk is gedacht en zich bijvoorbeeld niet tot het huidige Noord-Brabant uitstrekte, was dit een goede basis voor de verdere vergroting van het grondgebied door zijn opvolgers Godfried II (1139-1142), Godfried III (1142-1190) en vooral Hendrik IV (1190-1235). De laatste ging zich voor het eerst behalve graaf van Leuven of hertog van Neder-Lotharingen ook hertog van Brabant (Hendrik I) noemen. Vanaf de dertiende eeuw werden de begrippen hertog van Brabant en hertogdom Brabant algemeen gebruikt voor de aanduiding van de graaf van Leuven en zijn territorium.

Onder hertog Jan I (1267-1294) bereikte het hertogdom Brabant zijn grootste omvang. In 1430 werd het onderdeel van de Bourgondische machtssfeer. Door de scheiding van de Habsburgse Nederlanden tijdens de Nederlandse Opstand (1568-1648) viel het hertogdom Brabant bij de Vrede van Munster uiteen in Staats-Brabant en Spaans-Brabant. 1648 kan dan ook als het 'overlijdensjaar' van het hertogdom Brabant beschouwd worden. Staats-Brabant werd begin 19e eeuw als de provincie Noord-Brabant onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden, terwijl Spaans-, later Oostenrijks-Brabant, uiteindelijk territoriaal verdeeld in drie provincies en een hoofdstedelijk gewest, het hart van België ging vormen.

Voorstelling van Hendrik I bij de viering van 700 jaar Den Bosch in 1885. (Stadsarchief, HTA)

Orthen

De graven van Leuven waren rond 1100 na diverse transacties ook in bezit gekomen van twee landgoederen bij Orthen, ver weg en geïsoleerd van de machtsbasis in Leuven. Rond 1100 bestond 's-Hertogenbosch nog niet. In Empel en Orthen waren in de achtste eeuw wel woonkernen ontstaan na de vestiging van de eerste kolonisten. Omstreeks 1195 stichtte de graaf van Leuven (en hertog van Brabant) Hendrik IV in zijn 'domein'-bossen bij het plaatsje Orthen een nieuwe stad aan de samenloop van Aa en Dommel. Het was ongetwijfeld de bedoeling door middel van deze markt- en tolplaats een steunpunt te vestigen. De nieuw gestichte pionierstad kreeg de naam 's-Hertogenbosch (Busco ducis); een nadrukkelijke verwijzing naar de claim van de hertog: het bos van de hertog. Het planmatig aangelegde en ommuurde stadje (nauwelijks 10 ha.) ontving dezelfde stadsrechten als Leuven (daterend van ca. 1130). Het zou een explosieve ontwikkeling gaan doormaken en een van de grotere steden in de Nederlanden worden in de vijftiende eeuw (120 ha met ca. 15/20.000 inwoners). Tot 1629 bleef 's-Hertogenbosch in de volle zin van het woord een 'Brabantse stad'. Zij erkende de hertog van Brabant als haar wettig vorst, ontwikkelde zich tot een hertogelijk bestuurscentrum over de Meierij en speelde als één van de vier Brabantse hoofdsteden een vooraanstaande rol in het gewest. Sinds 1815 is 's-Hertogenbosch hoofdstad van de provincie Noord-Brabant.

De redactie

